

راز ساز در ساخت تار

مازیار حیدری

فهرست

۲۸

سخن نویسنده

۳۱

بخش اول

۳۲

آموزش عمومی درودگری

۳۲

کارگاه و اینمنی در کار

۳۴

وسایل سنتی مورد نیاز برای ساخت تار

۳۷

شناخت ابزار و دستگاههای صنعتی

۴۲

چسبهای قابل استفاده

۴۴

رنگهای قابل استفاده

۴۶

انواع چوب و خواص آن

۴۹

بخش دوم

۵۰

تاریخچه تار و بزرگان تارسازی قدیم

۵۵

استاد فرج الله

۵۷

استاد خواچیک

۵۹

یحیی (هوانس آبکاریان)

۶۹

استاد ملکم

۷۱

استاد جعفر صنعت کرمانشاهی (برادران صنعت)

۷۳

استاد حاجی آقا

۷۴

استاد رمضان شاهرخ

۷۷

بخش سوم

۷۸

تارهای ایرانی در یک نگاه

۸۸

مهرهای تارسازان

۹۶

تارهای قدیم به روایت تصویر

۱۷۷

بخش چهارم

۱۷۸

الگو و اندازه های تارها

۲۳۷

بخش پنجم

۲۳۸

بزرگان سازسازی امروز

۲۳۹

استاد ابراهیم قنبری مهر

۲۴۲

استاد یوسف پوریا

استاد فرمان مرادی
استاد محمد رضا ایلدار ژاله
استاد محمود فرهمند
استاد بیاض امیر عطایی

بخش ششم

۲۴۵	استاد فرمان مرادی
۲۴۷	استاد محمد رضا ایلدار ژاله
۲۴۹	استاد محمود فرهمند
۲۵۲	استاد بیاض امیر عطایی
۲۰۰	
۲۵۶	چکیده‌ای از مباحث علمی و کاربردی
۲۶۳	ساخت تار، رموز و روش کاری یحیی
۲۶۸	فصل بریدن درخت و تهیه چوب
۲۶۹	انتخاب چوب مناسب برای ساخت تار
۲۷۲	شیره کشی و خشک کردن چوب
۲۷۶	برش اولیه چوب
۲۷۹	دوربُری کردن
۲۸۱	درزگیری ابتدای کار و چسباندن موقتی دو لپ کاسه تار
۲۸۳	دهنه و الگو از بیرون
۲۸۷	جداسازی و تراش داخل کاسه
۲۹۳	درزگیری کردن و چسباندن نهایی دو لپ کاسه تار
۲۹۶	به عمل آوردن و خشک کردن کاسه
۳۰۱	انتخاب چوب برای دسته و سرینجه (جعبه کوک) و نحوه اتصال آنها
۳۱۵	اتصال دسته به کاسه
۳۲۰	انتخاب چوب و سطح دسته تار و نصب آن
۳۲۰	آماده سازی دسته برای نصب چوب و سطح دسته و استخوان
۳۲۴	تهیه استخوان دسته و سرینجه و نصب آن
۳۳۳	ساخت خرک روی پوست، خرک بالای دسته (شیطانک) و سیم گیر
۳۴۱	ساخت گوشی‌ها (دسته کوک)
۳۴۳	سباده کاری و پرزگیری
۳۴۴	رنگ کاری به روش‌های گوناگون
۳۴۹	تهیه پوست و نصب آن
۳۵۴	تهیه پرده (دستان یا الحان) و روش بستن آن
۳۶۶	ساخت مضراب
۳۶۸	مرمت و تعمیرات سازها
۳۶۹	روش نگهداری سازها
۳۷۰	فهرست منابع

سخن نویسنده

«هنر چشممه زاینده است و دولت پاینده؛ هنرمند هرجا رود، قدر بیند و بر صدر نشیند.»
سعدي شيرازى

«هنر، معجزه عشق است و از آنجا که عشق آموختنی نیست، هنر نیز کسبی و تقلیدی نیست و انجام آنچه از هنرمند حقیقی صادر می‌گردد، از عهده اکثریت اجتماع خارج است. اگرچه به غیر از علت اصلی، سایر ابزار و ادوات ظاهری برای خلق اثر در اختیار دیگران نیز هست»^[۱].

ساختار تار در خاطر نقش بست، در عالم تفکر، زمان و مکان را در نور دید و از شخص سازنده اولی و افکارش تجسمی پدید آمد. خلاقیت ذهن روشن او، چه معیارهای لطیف و والاپی در عالم ماده و معنا داشت که این پدیده موزون، خوش‌نوا و نغمه‌پرداز را پرداخته، یا به زبان دیگر موج نغمات مهیج گردید. «نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي» سازی که بی‌کام و زبان، فراتر از غم و شادی می‌رود و مستمع را با خود همسفر می‌سازد. کاسه تار به تقرب، نمایش فرو رفتن دو دل در یکدیگر است؛ یا یک دل که در کمند پرقدرت محبت گرفتار آمده و توان رها شدن ندارد.

چوب، پوست، استخوان و سیم، هستی‌های اولیه را در بازیده به صورت مرده‌اند. در اینجا با حیات هنر، جانی دگر خواهند یافت و با ذوق، نشاط و دست‌افشانی سرو کار دارند.

نیم‌جان بستاند و صد جان دهد آنچه اندر وهم ناید، آن دهد

عشق به ساختن ساز را از دوران نوجوانی در خود احساس کردم و این عشق، زمانی به جوشش آمد که در محضر استاد بزرگ ابراهیم سپهری، از بهترین شاگردان استاد احمد عبادی، مشق عشق می‌کردم، ایشان سازی را برایم تعمیر کردند و بی‌دریغ به من و دیگران آموختند و می‌آموزند ادب و هنر را. بعدها در دیدار خود با استاد بزرگ سازسازی، اسدالله گهواره (فرمانی) و استاد یدالله، برادر ایشان، هنر تیشه زدن را آموختم، شاید نه بر چوب بلکه بر جان خویش، و در طعنه‌ای به فرهاد، تیشه زدن اهل هنر را با عشقی والاً از عشق به شیرین، در چند بیتی به زبان مادری‌ام توصیف کرده‌ام:

عشقی من باتر له خال شیرین و تاری گیریاس گوراتر له عشق
تیشه دم و پوس و سخان خوم کچک تاشی چه س گیان کنم له عشق
ژروحی خوم چو هنا سای مسیح هو کیشم و دار هوار کی له عشق'

وسایل سنتی مورد نیاز برای ساخت تار

در این بخش به ابزاری که بیشتر استفاده می‌شوند پرداخته شده؛ (اما توجه داشته باشید که وسایل سنتی گسترده‌تر از موارد برشمرده است).

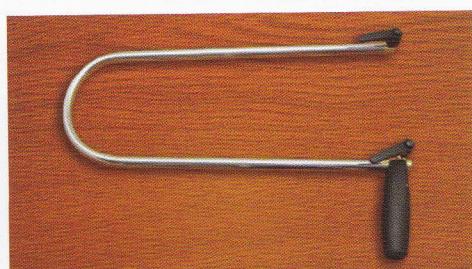
ارّه: ارّه‌های دستی، انواع مختلفی دارند و برای بریدن قطعات چوب به کار می‌روند. معمولاً از دو نوع ارّه ترّبُری و خشکبُری استفاده می‌شود.

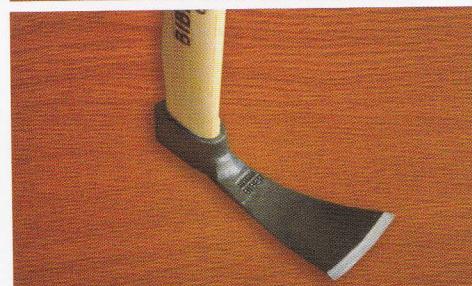
ارّه درزگیری: این ارّه برای درز کردن دسته به کاسه و دسته به سرپنجه و به طور کلی درز کردن، استفاده می‌شود و انواع گوناگونی دارد.

ارّه مویی: برای برش‌های ظرفی چوب، استخوان، خرک، سیم‌گیر، لوازم تزیینی و به طور کلی ظرفی‌کاری استفاده می‌گردد.

تیشه: برای فرمدهی و تراشیدن قسمت‌های بیرونی کاسه تار و اصولاً لاشه‌برداری و زمخنثکاری‌ها استفاده می‌شود.

سوهان چوب و چوب‌ساب: برای سایش، پرداخت، مسطح کردن و همچنین از بین بردن رتیشه‌ها به کار می‌رود و انواع ترساب، خشک‌ساب تخت، نیمگرد و ... دارد.

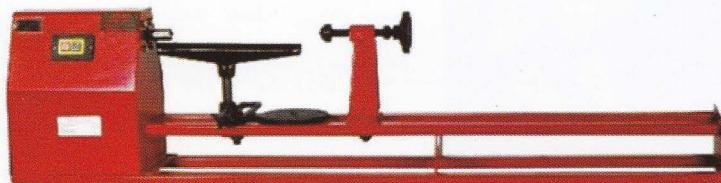

دستگاه خراطی

از این دستگاه برای گرد کردن و نیز ایجاد طرح های مدور روی چوب استفاده می شود. در ساخت وسایل موسیقی، برای مثال؛ ساخت گوشی های تار، دسته کمانچه، تنبک و غیره مورد استفاده دارد. فضای مفید و حداکثر طول قطعه های را که می توان در این ماشین استفاده کرد، فاصله بین دو مرغک ماشین می باشد و فاصله دو فک، تعیین کننده ظرفیت ماشین است. اجزای اصلی این ماشین شامل: شاسی، موتور، مرغک ثابت، مرغک متحرک و تکیه گاه مغار می باشد.

این ماشین در اندازه های کوچک و بزرگ ساخته می شود که براساس نیاز، یکی از انواع آن را باید تهیه کرد.

نکته مهم برای کار با این دستگاه، مرکزیابی قطعه چوبی، قبل از نصب روی دستگاه است. در ضمن رعایت موارد ایمنی، استفاده از دستکش مخصوص، عینک و پوشیدن لباس های مناسب و همچنین استفاده نکردن از شال گردن هنگام کار الزامی است.

دستگاه چرخ سنباده یا سنباده دیسکی

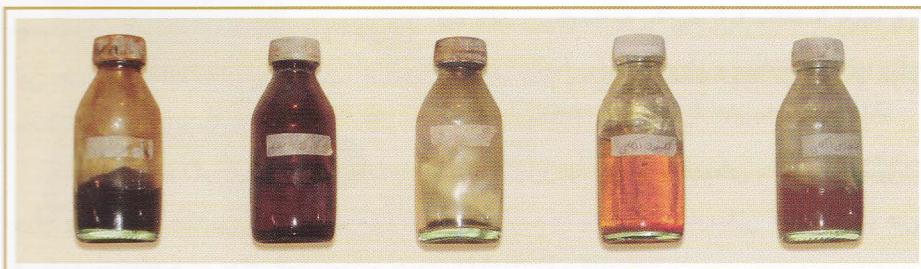
از این ماشین برای زاویه دادن و همسطح کردن و پرداخت لبه قطعات و همچنین سطح قطعات کوچک استفاده می شود.

معمولأً صفحه سنباده با سرعت ۲۴۰۰ دور در دقیقه به گردش درمی آید. با توجه به اینکه جهت گردش دیسک سنباده، چپ به راست است، باید قطعه کار را سمت راست میز قرار داد و

رنگ‌های قابل استفاده

رنگ ماده‌ای است با دو جنبهٔ فیزیکی و شیمیایی. در جهان رنگ، کیفیت مشاهدهٔ رنگ‌ها از طریق قیاس و توسط چشم و مغز صورت می‌گیرد.

ماهیت اصلی رنگ تموج و ارتعاش، تصوری است؛ که مانند ارتعاشات موسیقی قابل درک هستند و نور عاملی برای رؤیت رنگ اجسام است. امواج نوری فی‌النفسه رنگی نیستند. همان‌گونه که ارتعاشات صوتی می‌توانند از راه گوش خواشایند، لذت‌بخش و قابل درک باشند، رنگ نیز ماده‌ایست که می‌تواند از راه چشم اثرات مفید یا مضری در مغز انسان به‌جای گذارد. بیان این نکتهٔ خالی از ظرافت نیست که لذت بردن از رنگ‌ها کاملاً سلیقه‌ای است.

هرمندان به اثرات رنگ از نظر زیبایی‌شناسی توجه دارند و نفوذ معنوی رنگ و خلاقیت آن را بررسی می‌نمایند، اما روان‌شناسان علاقمند به شناسایی قدرت اثر تشعушات رنگی روی مغز و روح آدمی می‌باشند و تأثیرات آن را بررسی می‌نمایند.

بررسی مواد رنگین و رنگ‌کننده‌ها و حلال‌های رنگ که به شیمی رنگ شهرت دارند، یک رشتۀ تخصصی و شاخه‌ای از دانش شیمی است که در رابطه با تهیۀ رنگ و بررسی خواص ترکیبات رنگی بحث می‌کند. این رشتۀ سابقه‌ای طولانی دارد و بر طبق استناد تاریخی از حدود سه‌هزار سال پیش رنگرزی را حرفه‌ای مقدس می‌دانستند.

شیمی رنگ به دو قسمت تقسیم می‌شود:

- ۱- رنگ‌های طبیعی اعم از: معدنی، آلی، گیاهی و غیر گیاهی.
- ۲- رنگ‌های مصنوعی یا شیمیایی که توسط شیمیدان‌ها و کارخانه‌ها تولید می‌شوند.
(در اینجا، به بررسی رنگ‌های طبیعی که در ساخت وسایل موسیقی به کار می‌روند خواهیم پرداخت)

مواد رنگدار طبیعی

رنگ‌های طبیعی به‌طور کلی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- مواد رنگدار نباتی (گیاهی)
- ۲- مواد رنگدار حیوانی
- ۳- مواد رنگدار معدنی